

Szociális tér Európa– változások a szociálpolitikában

Tartalom

A szociálpolitika és annak szükségszerűsége

Kapitalizmus-típusok, szociális állammodellek

angolszász kapitalizmus

kelet – délkelet-ázsiai kapitalizmus

a kapitalizmus rajnai típusa

konzervatív vagy kontinentális európai jóléti állam

liberális vagy angolszász jóléti állam

szociáldemokrata vagy skandináv jóléti állam

Változások a szociálpolitikában

Reformmodellek

Brit Munkáspárt – piacorientált modell

A holland „A Munka Pártjának „ Konsens – (Polder-) féle modellje

A svéd szociáldemokrácia megreformált jóléti állama

A dán szociáldemokrácia szocial-liberális modellje

A Szövetségi Németország útja – Agenda 2010

Az Európai Unió szociálpolitikája

Összegzés

Szociális tér Európa – Változások a szociálpolitikában

Állapotfelmérés

Az Európai Unió (EU) egy gazdasági- és pénzügyi unió – azaz a szabad tőke- és munkaerő-áramlás és a szabad szolgáltatás és árukereskedelem képezik alapját és ezáltal ezek a folyamatok magától értetődőek. Az viszont, hogy az EU egy gazdasági- és szociális közösség is egyben, a háttérbe szorul^{1,2}, akkor is ha eddig sajnos főként csak 'nemzeti szociálpolitikaként' ugyan de kiemelkedő szerepet játszik a szociálpolitikában.

Szociálpolitika és annak szükségszerűsége

Szociálpolitika alatt az alábbiakban politikai intézmények, folyamatok és „döntési tartalmak” értendők, „melyek – először is - védelmet nyújtanak a rászorultsággal szemben olyan értelemben, hogy biztosítják a létminimumot – másodsor az élet olyan változásaira vagy kockázataira irányulnak melyek meghaladják az egyén és hozzátartozói erejét.”³ A szociálpolitika további koncepciói ezeken túl kontrollt ill. a szociális egyenlőtlenség visszaszorítását követelik meg.

Szűkebb értelemben a szociálpolitikának tehát az a feladata, hogy egy munkamegosztáson alapuló társadalom kockázataival szemben biztosítékot szolgáltatson: azaz, rokkantság, betegség, baleset, munkanélküliség, öregkor valamint különböző családpolitikai terhek mint pl. anyaság és hátrányos helyzetűek ellátása terén. Tágabb értelemben a szociálpolitika olyan elképzelések szerint alakítja ki egy közösség társadalmi- és munkarendjét, melyek messze meghaladják egy jogállam elképzeléseit: vagyis a fent említett szűkebb értelemben vett szociálpolitika kockázatainak csökkentése mellett olyan célok is megfogalmazódnak mint „szociális jog, az egyenlőtlenség csökkentése, a társadalom egy részének vagy az egész társadalom jólétének növelése, a gazdasági alanyok önszabályozó és önszabályozó képességének támogatása és (...) teljes foglalkoztatottságra való törekvés”⁴.

Ezáltal az állami szociálpolitikát négy tényező teszi szükségessé:

- Egy társadalom jelentős része egyáltalán nem ill. csak korlátozottan képes egzisztenciáját pénzkereső munkával biztosítani és az azzal együtt járó szociális biztosításra való jogokat megszerezni (valamilyen fogyatékoságban vagy krónikus betegségben szenvedők stb.)
- A társadalom nagy része pénzkereső munkával biztosítja egzisztenciáját. Ez egy átmeneti ill. tartós munkaképtelenség vagy előre nem látható költségek pl. betegség, baleset, munkanélküliség, rokkantság ill. öregkor esetén megszűnne, ha nem lennének állami szociális biztosító intézmények.

¹ Vö. Wolfgang Däubler [2002] 477. old

² Az EU szociálpolitikai szerepe az előadás folyamán közelebbről is megvilágításra kerül

³ Manfred G. Schmidt [1998] 17. old.

⁴ lsd. uo.

- A gazdasági fejlődés egyben mindig gazdasági és szociális szerkezetváltást is jelent, vagyis ahogy Schumpeter mondta „ az építő rombolás folyamatai”⁵, melyek olyan alkalmazkodási terhekkel⁶ járnak együtt, melyek ránehezednek az egyes foglalkoztatottakra. A szociálpolitika számára ez azt jelenti, hogy neki kell megteremtenie az alkalmazkodási terhek elvi szociális elfogadásának, egy jogosnak vélt társadalmi elosztásnak, a gazdasági értékek megsemmisítésének minimalizálására irányuló felülvizsgálatát és egy gazdaságilag és szociálpolitikailag kielégítő szociális biztosítási rendszer kiépítésének előfeltételeit a különböző alkalmazkodási terhek csökkentésére.
- Egy feltételezett szociális államelv kifejlődése.⁷

Kapitalizmustípusok, szociális állammodellek

Kapitalizmustípusok: a ténylegesen létező szocializmus összeomlása után a világot ma a legmesszebb menőkig kapitalista, liberál-demokratikusan létrehozott iparállamok irányítják. Michel Albert a francia közgazdász és mások a kapitalizmus elemzése során három kapitalizmus modellt szűrtek ki. Ezek egymástól egyrészt a szociális állam szervezetének milyenségében és hatótávolságában, másrészt a piac és termelőeszköz-tulajdon szociális és politikai beágyazódása tekintetében különböznek.

Az angolszász kapitalizmusban (Nagy-Britannia, USA, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland) a piac az a központi intézmény, amely a javak elosztását végzi. Magas százalékarányban szabályozza az egyéni szükségletek kielégítését. Mivel a tulajdonirányítású piacok politikai szabályozása minimális, a szociális szektor csak gyengén kiépített. A különböző életkockázatok ellen szükséges szolgáltatások is ennek megfelelően nagyon alacsony szintűek és nem vagy csak alig intézményesített szociális jogokon alapulnak.

A kelet- délkelet ázsiai kapitalizmust (Japán, Tajvan, Dél-Korea, Malajzia, Thaiföld, Szingapúr) az igen jellegzetes privát gazdasági és tekintélyuralmi politikai döntésszerkezetek összefonódása jellemzi a maga erős exportorientáltságával és ugyanakkor kartelljellegű belső piaci korlátozásaival. Szociális állami biztosítások, munkajogi szabályok és reálbérek alig vannak – Japánra ezek a megállapítások csak feltételesen, a politikai osztályozásra pedig nem érvényesek. A még továbbra is ép, érintetlen nagycsalád képezi a szociális hálót és ez a kiindulópontja a társadalmi szolidaritásnak is.

A kontinentális Európában és a skandináv országokban az úgynevezett *rajnai típusú kapitalizmus* mutatkozik meg többé kevésbé a szociális piacgazdaság modelljén. Itt a piac egy kiépített szociális államba ágyazódik be, melynek a szociális polgárjogok, különböző politikai szabályok és kiépített munkajog az ismérvei. Ezáltal az egyéni életesélyek megosztása - jelentősen kikerülve a piac hatásköréből - demokratikusan politikai döntésekkel történik.⁸

Az Európai Unióban az I. és III. típusal találkozunk.

⁵ Joseph A. Schumpeter [1950] 134. old

⁶ alkalmazkodási terhek pl. az dologi és emberi tőke értékvesztése, elbocsátások, likvidálás, vállalatok átvétele stb.

⁷ vö. Heinz Lampert [1996] 14 – 16. old

⁸ vö. Thomas Meyer [2002] 82 – 84. old

Szociális állam modellek: Európa, azaz mindenekelőtt Nyugat-Európa szociális biztosítási rendszerei az iparosodás utolsó fázisában a szociális jogokért folytatott harc során, azaz a 19. század végén ill. a 20. század elején keletkeztek. Kieépítésükre a múlt század harmadik negyedében került sor. Habár mindegyikben van valami közös mint pl. az egyén jogainak biztosítása vagy az államcél mint jóléti állam, mégis különböző szociális államtípusok képződnek, melyek a munka, szükségletek vagy a család tekintetében eltérő irányt mutatnak. A család mint biztosítási- és szocializációs példa mindegyik jóléti rendszer számára immanens, csakúgy mint ahogy mindegyik a normál emberi munkakörülményeken alapszik és mindegyikben cél az öregkori szegénység, a betegségből, balesetből vagy munkanélküliségből adódó szegénység előre bekapcsolt biztosítási rendszereken és a szükségletek szerinti juttatásokon keresztül történő megakadályozása. Hogy a fent felsorolt területek melyike milyen tartalmat kap, az adott nemzeti kereteken belül milyen értékrendszert választanak, azt nemzetenként mind nagyon eltérő rendelkezések szabályozzák.⁹

Ennek ellenére ezek a nemzet-specifikus szociális államformák osztályozhatók és meghatározhatók. A talán legismertebb osztályozás, amelyre az összes többi azt kiegészítve és kis eltéréssel visszanyúl, az a dán Gösta Esping-Andersené, melyet „the Three Worlds of Welfare Capitalism” (ford: A jóléti kapitalizmus három világa) című könyvében jelentetett meg.

Az ő ideáltipikus modellje három biztosítási logikát említ, a konzervatív, a liberális és a szociál-demokratikus melyekből a jóléti állam áll.

A *konzervatív vagy kontinentális európai jóléti állam* (főként Németországban, Franciaországban és Olaszországban) egyrészt az „anarchista piaci erők uralkodói megfékezésének későfeudális –paternalista hagyományaira épül”,¹⁰ azaz a „szociális piacgazdaság” megfelelő szociális állami szabályozása révén a piaci erők szabad játéka beszűkül. Másrészt az alkalmazottaknak a paritásosan szervezett szociális pénztáraknál önmaguknak kell bérarányos hozzájárulással biztosítást kötniük a szegénységi kockázatok, balesetek, betegségek, öregkori és munkanélküliségi kockázatok ellen, miközben a munkaadók ugyanolyan vagy hasonlóan magas összeget fizetnek. A fizetés arányában nyújtott szolgáltatásokhoz mégis szükség van egy kis mértékű inter-szociális újraelosztásra, úgy, hogy a munkaélet státuszhierarchiája az állami szociális biztosítás által kerül meghatározásra. A foglalkozáscsoportok szerint felosztott biztosítási rendszerek (hivatalnok, munkás, alkalmazott, gazda, vállalkozó) kihangsúlyozzák ezt a vonalat. Mint ahogy az már korábban említésre került, ez a biztosítási rendszer egy „normál családra” épül, ahol a férfi látja el a családját teljes állású és legalább közepes szintű jövedelméből.¹¹ Az elmúlt évtizedek társadalmának iparosodása következtében erőteljesen jelentkező „többi család” számára vagy tört illetve gyenge jövedelmű csoportok számára ez a biztosítási rendszer - az ekvivalencia elv figyelembe vételével – nem elegendő.

A *liberális vagy angolszász jóléti állam* (Írország, Nagy-Britannia) ezzel szemben a gazdaság polgárainak saját felelősségét hangsúlyozza és ezáltal elutasítja a konzervatív szociális állam

⁹ vö. Benjamin Benz [2000] 77. old.

¹⁰ Stephan Lessenich [1994] 228. old, idézve Benjamin Benz-ben [2000] 78.old

¹¹ Benjamin Benz [2000] 82. old

által biztosított státuszokat. Bizonyos életszínvonalnak az alapkockázatokkal szembeni biztosítása az egyén magánkezdeményezésére van bízva. Az állam garanciális szerepe egy olyan minimális biztosításra korlátozódik, amely alárendeltségi viszonyban van egy állandó szükségleti felülvizsgálattal és mindig fennáll a túlzott támogatás gyanúja, ami a munkára való készséget veszélyezteti. A kollektív szociális biztosítási védelem az össznépeség igen nagy részét kizárja.¹² Ez a minimumon alapuló biztosítási modell az „atomizált munkaerőpiaccal együtt (kizárólagos szerződések, gyenge szakszervezetek, nagy bérkülönbségek)¹³ nagymértékű szociális polarizációt feltételez.

A *szociál-demokratikus, vagy skandináv jóléti állam* kiépített mindenkire vonatkozó polgárjogokra épül¹⁴ és egy aktív, a jövedelmi egyenlőtlenségeket kiegyenlítő pénzkereső munka segítségével az összlakosságot integráló teljes foglalkoztatási politika jellemzi.¹⁵ Minden polgárra vonatkozóan a megfelelő szociális szolgáltatásokon keresztül lefedi az összes fontosabb kockázati területet mint pl. betegség, ápolásra szorultság, munkanélküliség és öregkori munkaképtelenség. A nagyarányú kormányzati finanszírozáson felül polgárait is bevonja ezeknek a szolgáltatásoknak a megfizetésébe. A Thomas Meyer által említett erőteljesen társadalmi szolidáris kultúrának¹⁶ többek között az a stratégia a biztosítéka, „melynek során a nevelés, felügyelet és ápolás nagy mértékben nyilvános keretek közt valósul meg, egyrészt azért, hogy megkönnyítsék a nők munkához jutását, másrészt a munkaerő-kereslet növelése érdekében.”

Az EU déli országait, melyeket Esping-Andersen az elemzésében nem vett figyelembe, Stephan Liebfried egy negyedik kategóriába – *a latin peremországok* – sorolta. Ezeket az „elcsökevényesedett volt tekintélyuralmi államokat” a korábban leírt szociális államok” rendszerelemeinek hiányos keveréke” jellemzi amihez még hozzájön az, hogy a „jogszerűen, eszközökkel felszerelt és fegyelmezett munkahelyek garanciáját egy a szabványoktól teljesen eltérő foglalkozás”¹⁷ váltja fel (átmeneti és kritikus munkaviszonyok).

Változások a szociálpolitikában

Ha megfigyeljük az EU államait, akkor megállapíthatjuk, hogy

- Csaknem minden államban a fenti modellek keveréke létezik, melyek fokozzák a tényleges heterogenitást
- Nem létezik európai szociális modell, nincs európai szociális állam
- Csaknem minden államban a kormányok olyan változtatásokat hoznak a szociális államszektor területén, melyek a pénzkeresők vagy nyugdíjkorban lévők számára majdnem mindig negatív hatással vannak
- Az EU részéről jelenleg nincs szociális állam – kezdeményezés

¹² vö. Thomas Meyer [2002] 82. old.

¹³ Benjamin Benz [2000] 79. old.

¹⁴ Thomas Meyer [2002] 85. old.

¹⁵ Benjamin Benz [2000] 79-80 old.

¹⁶ Vö. Thomas Meyer [2002] 85. old

¹⁷ Benjamin Benz [2000] 80. old

Sokkal inkább le kell szögeznünk, hogy a globalizáció és az európai környezet az EU-szociális államaira különböző tekintetben igen erős hatással vannak.

- Az EU „Stabilizációs- és fejlődési egyezményében” (1997) az egyes tagok kötelezettséget vállalnak arra, hogy középtávon kiegyenlítik államháztartásukat ill. a felesleget kiutalják, hogy az államadóságokat hosszútávon leépíthessék. Ez a tulajdonképpen érthető követelmény, azért, hogy az állami feladatok elvégzésére a kamatmentesítésen kívül újra szabaddá tegyenek államháztartási eszközöket, csaknem kizárólag a kiadások csökkentése révén valósul meg.
- Az uniós államok és a 2004-ben csatlakozó további országok valamint azok, akiknek csatlakozását 2007-re tervezik mind versenyben állnak a vállalkozások számára legjobb helyekért, ami többek között azt jelenti, hogy a képzés-, kutatás-, gazdaságfejlesztés és az infrastruktúra területén kell leginkább befektetéseket végrehajtani.
- Sok EU-tagállamban a magas munkanélküliség háttérében a munkaadók neo-liberális elképzelések alapján a minimális biztosításra, a járulékos bérköltségekre valamint a alacsony bér szektorra hivatkozva költségcsökkentési stratégiákat követelnek. A munkaerőpiac további rugalmasítását a betegség és felmondás védelmi szintjének lejjebb helyezésével akarják elérni¹⁸ - hiszen a gazdasági helyeknek a befektetők számára vonzónak kell lenniük ill. azzá kell válniuk.
- A globalizáció során a nemzeti kormányok liberalizálták tőke- és pénzügyi piacaikat. Egyrészt hiányzik ezeknek a tőkepiacoknak a nemzetén túli beágyazódása (itt többek között a befektetési- és nyugdíjalapokra gondolok), melyek méretüknél fogva képesek arra, hogy rövidtávú döntéseikkel nem csak népgazdaságokat de egész régiókat válsághelyzetbe hozzanak¹⁹. Másrészt a kormányoknak „gondozniuk” kell a tőke tényezőt (az üzemi vagyonok és –nyereségek valamint magas privát jövedelmek és vagyonok kíméletes adózása, alacsony tőkekamat-adókkal stb.), hogy ne szökjön meg és ne váljon helyi hátránnyá a versenyben.
- A különböző létkultúrák környezeti keveredése megváltoztatja a polgárok kapcsolati mintáit, elősegíti az élet-, munka- és kapcsolatbiográfiák egymást követő individualizációját, pluralizációját és fregmentációját és ezzel együtt növeli azok szociális állami juttatásokra való ráutaltságukat mind dologi mind pedig anyagi téren.
- A polgárok egyre növekvő életkora – amit az orvostudomány fejlődése és a szociális állami egészségügyi- és öregkori biztosítások tesznek lehetővé – nyilvánvalóan emeli az egészségügy és öregkori biztosítás rendszerére nehezedő anyagi terheket. (Zárójeles megjegyzés: feledésbe merül viszont az a tény, hogy ez nemcsak a lakosság generációs viszonyain múlik, hanem függ attól az átruházási folyamattól is, melynek során társadalmi vagyon kerül az egyén tulajdonába.)²⁰

Nos, hogyan is reagálnak az egyes európai államok ezekre az adott „keretfeltételekre”:

¹⁸ vö. 28. számú Memo-Fórum 25-26 old. és Benjamin Benz [2000] 81. old

¹⁹ vö. Thomas Meyer [2002] 42-43. old

²⁰ vö. Benjamin Benz [2000] 82-84. old

- Csekély adóbevétel kisebb illetve null-gazdasági növekedés révén
- Csekély adóbevétel a „tőkegondozás” révén
- „megszorított” háztartások, hogy betarthassák a gazdasági és stabilizációs egyezményt
- nagyobb kiadások képzési-, kutatási-, gazdaságfejlesztési- és infrastrukturális intézkedésekre
- nagyobb kiadások a munkanélküliek biztosítására folyamatosan növekvő vagy magasan stagnáló munkanélküliség mellett
- magasabb állami kiadások a „megváltozott életkultúrák” miatt
- magasabb kiadások az egészségügyi- és nyugdíjrendszerben a megváltozott várható életkor miatt

Reformmodellek

Az alábbiakban négy európai reformmodell²¹ és a Német Szövetségi Köztársaság modelljének terve (2010) kerül bemutatásra.

Nagy-Britannia: Brit Munkáspárt – piacorientált modell

Az állam a gazdaság partnere. Számára elsősorban kedvező indulási- és fejlesztési feltételeket biztosít többek között az állami kiadások szigorú államháztartási rendje által. Lemond nyilvános programokról, hogy „beindítsa” ill. növelje a társadalmi keresletet. A pénz értékstabilitása prioritást élvez. Fenntartja a rugalmas munkaerőpiacot (Thatcherizmus) és a szakszervezetek gyenge pozícióját. A szociális szolgáltató állam továbbfejlesztése szociális befektető állammá: célirányos továbbképzések, a továbbképzés vagy a megfelelően felajánlottnak tekintett munkahelyek (tágabb értelemben) elutasításakor szankciók. Minimálbérek és alacsony szintű szociális segélyek bevezetése.

Hollandia: A holland Munka Pártjának Konsens –(Podler)-féle –modellje

A gazdasági kínálati feltételek javítása, szigorú háztartási rend. A nyilvános programokról történő lemondás az összgazdasági kereslet érdekében. Hivatalnoki fizetések és szociális szolgáltatások csökkentése. Jelenleg Hollandia teljes foglalkoztatottsággal bíró szabályozott munkaerőpiacnak számít mintegy 5 %-os munkanélküliséggel. Már csak a munkanélküliek regisztrációját és a munkanélküli segélyek kiutalását kell elintézni. Magán munkaközvetítők már 1982 óta keresnek ügyfeleiknek fő- és részmunkaidős állásokat. Olyan munkaközvetítésekért, mely 6 hónapon túli foglalkoztatást biztosít, az állam prémiumot fizet. A részmunkaidő, amit díjszabás alapján béreznek, jól bevált eszköz. Kb. 850 részmunkaidőben foglalkoztató cég van. A részmunkaidős dolgozók (Flexworker) ugyanolyan jogokkal rendelkeznek mint az állandó alkalmazásban lévők, a munkaközvetítő cég díját a munkaadók fizetik. A részmunkaidőt államilag támogatják, különösen a nők foglalkoztatását – a nők 50%-a részmunkaidőben dolgozik. Ezenkívül állami költségen került kiépítésre a 2.számú munkaerőpiac, ahol a szociális segélytől valamivel magasabbak a bérek – aki nem dolgozik legalább néhány órát (*ford.: naponta*), az kevesebb pénzt kap. Mindenesetre: A munkanélküliségi rátát „megszépítették”, mivel a korai nyugdíjasok és munkaképtelenek magas száma éppúgy csökkenti a rátát mint a részmunkaidősök magas aránya.²² A szociális állam átépítése a „három lábbon állás” elvén alapul: állami-, adóból

²¹ Wolfgang Merkel [1999] és Martin Frenzel [2000] munkái alapján ezeket Thomas Meyer foglalta össze

²² vö. Cathrin Kahlweit [2003] 10. old

finanszírozott alapszociális; szociális biztosításból vagy üzemi hozzájárulásból származó póteljárás; egyénileg finanszírozott életstandard-biztosítás.

Svédország: A svéd szociáldemokrácia megreformált jóléti állama

A kínálatorientált gazdaságpolitikai irány folytatása, a nyilvános, keresletorientált programok csökkentése de nem teljes megszüntetése. Az államháztartás konszolidációja a szociális szolgáltatások megszorítása által: munkanélküli segély, táppénz, fizetett betegszabadság csökkentése, ápolási pótlék eltörlése. A vállalati- és közvetlen jövedelemadók csökkentése, fogyasztási adók növelése. A hagyományos munkaerő-piaci politika folytatása: továbbképzési programok, a részmunkaidő kibővítése – 5-ből 4 még nem nyugdíjas korú nő dolgozik. A munkaerőpiac mérsékelt rugalmasítása (munkaidő, munkaszerződések), a szakszervezetek erős helyzete.²³ Az univerzális, adóalapú jóléti államot a szolgáltatások bizonyos mértékű csökkentésével fenntartják (betegség esetén fizetés nélküli napok, a nyugdíjszint csökkentése, a munkaadói nyugdíj-hozzájárulás bevezetése, pótlólagos nyugdíjbitzosítás támogatása).

Dánia: A dán szociáldemokrácia szociál-liberális modellje

Az államháztartás konszolidációja mellett konjunktúra élénkítő keresleti programok. A munkaerőpiac rugalmasítása: A munkafelvételre vagy a keresett továbbképzési lehetőségek felvételére gyakorolt nyomás kombinációja a magas szociális standard igényének fenntartása mellett. A magas biztosítási- és rugalmassági szintű szociális befektető állam mintapéldája. Egyedileg kihangsúlyozott, magángazdaságilag kivitelezett továbbképzési programokat kínál az önmagát fejlesztő munkaerőpiac számára. Aki ebben részt vesz, az garanciát kap életszínvonalának megtartására többek között azért, hogy a munkahelyeket köztes időszakokban a megfelelő munkanélküliek segítségével tartanak meg. Aki kivonja magát ez alól, a támogatás drasztikus csökkentésében részesül.²⁴

A Szövetségi Németország útja: - Agenda 2010

Az SPD (Német Szocialista Párt) nézetei szerint a munkaerőpiaci és egészség-politikai strukturális intézkedéseket a közösségi befektetési programokkal együtt adóreformnak kell tekinteni.

Az alábbiakban:

- a munkaerőpiac további rugalmasítása: a közvetítői tevékenységek kiépítése, a munkanélküliként nyilvántartott emberek foglalkoztatása, a bér munka területének holland minta szerinti bővítése. Idősebb munkavállalók alkalmazását adómentes jövedelem pótlással támogatják és a munkaadót mentesítik a munkanélküliség elleni biztosítás megfizetése alól, miközben a munkavállaló által fizetendő összeg a felére csökken. Az 52 év feletti munkavállalók a jövőben tárgyi megalapozás és időbeli korlátozás nélkül vállalhatnak munkát. A munkavállalók kötelesek haladéktalanul a munkaügyi hivatalnál bejelentkezni, különben a támogatást megvonhatják tőlük. Munkaügyi hivaltól kapott támogatásban részesülők a rendelkezések értelmében ún. egzisztencia-alapítási pótléokra jogosultak. (Ich-AG)
- A munkanélküli díj korlátozása: A munkanélküli díj 12 hónapig folyósítható, 55 év felett 18 hónapig jár.
- Munkajog – felmondási korlátozás: kézművesek és kisiparosok meghatározott időre alkalmazottat vehetnek fel, anélkül hogy ez hozzáadódna a küszöbértékhez - 5 alkalmazottra vonatkozó felmondási korlátozás.

²³ vö. Gerhard Fischer [2003] 9. old.

²⁴ vö. Thomas Meyer [2002] 86-93. old

- A munkanélküli- és szociális segély: a munkanélküli- és szociális segélyt összevonják = munkanélküli díj II és lecsökkentik a szociális segély szintjére. Mindkettőt az adókból finanszírozzák és az egyén szükségletéhez igazodnak. Ezáltal 10 Milliárd Euró megtakarítást irányoznak elő. A munkaképes segélyen élőkkel ún. esetenemendzsernek foglalkoznak külön-külön a munkaközvetítő központokban azzal a céllal, hogy a lehető leggyorsabban újra munkába állhassanak. Azokra, akik hosszú ideje tartó munkanélküliség esetén elutasítják a számukra felajánlott állást a következő szankciók várnak: első alkalommal 10 %-kal, második alkalommal 30 %-kal kapnak kevesebb pénzt. A 25 évnél fiatalabb munkanélküliektől teljesen megvonhatják a támogatást. Mindenesetre ők mindig kapnak munkahely ajánlatot, szükség esetén akár közmunka programokban is. Alapvetően minden munkahelyet, ha „mini-munka” formában is de be kell tölteni. Csak akkor van értelme nyomást gyakorolni a munkanélküliekre, ha van munkahely. Mindenesetre: az alacsonyabb munkanélküli segély nem hoz létre új munkahelyeket, és a munkaerőt sem teszi olcsóbbá.
- A „*munkáért tőke*” program: amennyiben egy vállalat egy munkanélkülit tartósan alkalmazásba vesz akkor minden további új alkalmazottért 100.000 Euróig terjedő hitelkeretet kap. Minden további alkalmazottként felvett és képzésben részesítendő személy után is megkaphatja a 100.000 Euróig terjedő hitelösszeget.²⁵

Az Európai Unió szociálpolitikája

Az EK-szerződés második cikkelye első helyen a közösség feladataként „ egy harmonikus, kiegyensúlyozott és a gazdasági élet tartós fejlődésének kialakítását” majd a végén „ magas foglalkoztatottsági szintet és magas mértékű szociális védelmet” nevez meg. Ebből következik, hogy a 2000 decemberi európai szociális tervet Nizzában jóváhagyták. Most már a szociálpolitika ugyanúgy erősítheti az egyén versenyképességét mint annak védelmét, és az egyenlőtlenségek leépítését valamint szociális összetartást tesz lehetővé.²⁶ Az EU számára azok a szociális alapjogok, melyek a tagországok közös nevezőjének szintjén valósulnak meg többek között az alábbiak:

- Szabad költözködési jog, szabad munkavállalási jog és az EU belső piacán egyenlő bánásmód
- Igazságos jövedelmezés, fizetett évi szabadság, heti pihenőnapok és munkaszerződés
- Minimális szociális védelemhez való jog, különösen munkanélküliség vagy nyugdíjkorban a minimális jövedelemhez való jog
- Szakszervezeti tagsághoz való jog
- Üzemi együttműködés, hozzászólás és információhoz való jog, kielégítő egészségügyi- és biztonságvédelem a munkahelyen és a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód
- Fiatalok védelmének joga

Ezen alapjogok értelmében a közösség és a tagállamok olyan szociálpolitikát folytatnak, melyben²⁷

- Támogatják a foglalkoztatást
- Az EU-n belül javítják és kiegyenlítik az élet- és munkakörülményeket
- Megfelelő szociális védelem van
- Szociális párbeszéd van

²⁵ vö. SPD parlamenti frakció [2003] 2-12. old

²⁶ vö. Wolfgang Däubler [2002] 477. old

²⁷ REGIERUNG online [2003] 6-7 old

- Magas foglalkoztatási szint elérése érdekében fejlesztik a munkaerő-potenciált
- Harcolnak a kizárás ellen

Az 1997-es amsterdami szerződés által a szociálpolitika kapott egy kis játékteret. Megemlítendő az EK-szerződés 13. cikkelye, ami a munkaéletre vonatkozó anti-diszkriminációs intézkedéseket tesz lehetővé. Az európai partnerek egyezménye alapján kiadásra kerültek a meghatározott idejű munkaviszonyokra vonatkozó irányelvek, melyek jelentősége a német jog számára abban áll, hogy ezentúl a meghatározott ideig alkalmazásban lévőket nem kezelhetik rosszabbul azoknál akiknek munkaviszonyuk korlátlan időre szól. Mind a „faji vagy etnikai eredet különbsége nélküli egyenjogúság elvének alkalmazására” vonatkozó irányelvek mind pedig a 2000 novemberi irányelvek melyek „egy a munkában és szakmában megvalósítandó egyenjogúság általános keretének meghatározására” vonatkoznak, megtiltanak többek között minden nemmel vagy korral kapcsolatos hátrányos megkülönböztetést”.²⁸ A 16. cikkelyben az EU határozottan elismeri a vállalkozási szabadságot és a tulajdonjogot. A 27. és 32. cikkelyek azonban a vállalkozási döntésszabadság abszolutizálásával ellentétes, miszerint minden munkavállalónak joga van az igazságtalan elbocsátással szembeni védelemre. „Mindenkinek jogában áll munkaközvetítői szolgáltatást igénybe venni. Az egészséges, biztonságos és méltó munkakörülmények igen nagy játékteret adnak a bírónak.” A díjszabásokat és sztrájkokat a 28. cikkely szabályozza. A munkavállalóknak és munkaadóknak jár a tárgyalási- ill. sztrájkolási jog és nem csak – úgy mint a német jogban – a szakszervezeteknek vagy munkaadói szövetségeknek. „Kollektív intézkedések nem csak bértárgyalások, hanem minden érdekkonfliktus esetén megengedettek”. A 34. cikkely a szociális juttatáshoz való hozzáférést garantálja anélkül, hogy azok mértékéről vagy intézményes biztosítékáról beszélne. Ezenkívül garantálják a „szociális támogatásra” és „lakástámogatásra” vonatkozó jogot. Az orvosi ellátás „az egyes országok jogszabályai szerint” történik.

„Irányelvek, az európai jogudvar döntései és akcióprogramjai valamint az Alapjogi Karta azt a benyomást keltik, mintha a közösség tevékenysége a munka és szociális hiányhelyzetek teljes területére kiterjedne. A lista hossza igen terjedelmes. Valójában azonban az összes munka- és szociáljogi kérdés legalább 95 %-a továbbra is nemzeti szinten kerül döntésre.”²⁹ Az európai uniós munka- és szociális jog csak néhány kis szegmenst fed le.

Összegzés

A pénzügyi közösség stabilizációs előírásai által az EU egyes országainak alig van már lehetősége pl. államilag finanszírozott új munkahelyek teremtésére vagy a szociális biztosítási rendszerek pénzügyi javítására. Többé-kevésbé a neo-liberális irányú piacra vannak utalva, illetve arra, hogy az EU szervei egyhangúlag engedélyezzenek bizonyos korrekciókat. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon az szükséges, hogy munkavállalók, munkanélküliek és más szociálisan hátrányos helyzetűek cselekvőképessé váljanak, vagyis szerveződjenek, megszólaljanak és a demokratikus társadalomban elfogadott eszközökkel megpróbáljanak érvényesülni. Mert a szociálpolitika tartósan csak akkor hatásos, ha azt a lakosság akarata irányítja. Éppen ezért az európai szociálpolitikának csakúgy mint az európai integrációnak szüksége van az „alulról jövő Európára”.

²⁸ Wolfgang Däubler [2002] 482 – 483. old

²⁹ lsd. uo.

LITERATUR

BENZ, Benjamin /Jürgen Boeckh/ Ernst-Ulrich Huster [2000]: Szociális tér Európa. Ökonómiai és politikai transzformációk Keleten és Nyugaton. Opladen

BENZ, Benjamin [2000]: Verseny a gazdasági integráció és szociális szegregáció eszközével – Az Európai Unió a keleti bővítés előtt. BENZ, Benjamin / Jürgen Boeckh / Ernst-Ulrich Huster: Szociális tér Európa. Ökonómiai és politikai transzformációk Keleten és Nyugaton. Opladen 45 – 118 old.

DÄUBLER, Wolfgang [2002]: Az Európai Unió mint gazdasági- és szociális közösség. Werner Weidenfeld (kiadó): Európa Kézikönyv 2 javított és teljesen átdolgozott kiadásában, Gütersloh, 477-489.old

FISCHER, Gerhard [2003] Ahol a lábtörés lábtörés. Szociális reformok Svédországban. Süddeutsche Zeitung 2003. 08. 13-i 59.éj. 185. számában 9. old

FRENZEL, Martin [2000]: A neoliberális beilleszkedés és az ökoszociális feltörés között? A szociáldemokrácia programozott változása Dániában Németországgal összevetve. 1982-1999 Mainz.

KAHLWEIT, Cathrin [2003]: Szociális állam ostonnal. A Süddeutsche Zeitung 2003 június 07-i 59. éj. 130 sz. 10.old

LAMPERT, Heinz [1996]: Szociálpolitikai tankönyv 4, átdolgozott kiadás, Berlin, Heidelberg stb.

LESSENICH, Stephan [1994] ... „A jóléti kapitalizmus három világa” – vagy négy? Szerkezetváltás munka- és szociálpolitikai szabályozás Spanyolországban. Politikai folyóirat 1994. június, 2. füzet 224 – 244 old.

MEMO-FORUM. [2001] Teljes foglalkoztatottság és erős szociális alkotmány – egy új környezet alternatívái Európában. Európai közgazdászok magyarázata és memoranduma. A >> Alternatív Gazdaságpolitika Munkacsoport << 28 sz. körlevél, Bremen

MERKEL, Wolfgang [1999]: The Third Ways of European Social Democracy at the End of the Twentieth Century. Munkalap. Heidelbergi Egyetem, Politikatudományi Kar

MEYER, Thomas [2002] Szociális demokrácia és globalizáció. Európai perspektíva. Bonn

REGIERUNGonline [2003]: A német Európa-politika főbb jellemvonásai

SCHUMPETER, Joseph Alois [1950] Kapitalizmus, szocializmus, demokrácia. 2. kiadás München

SCHMIDT, Manfred G. [1998]: Szociálpolitika Németországban. Történelmi fejlődés és nemzetközi összehasonlítás. Második teljesen átdolgozott és bővített kiadás, Opladen

SPD-parlamenti frakció [2003]: Információ az Agenda 2010-hez, 2003 június, Berlin

WIDENFELD, Werner (kiadó) [2002] Európa kézikönyv. Második javított és teljesen átdolgozott kiadás, Güterloh